

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра історії Східної Європи

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-
педагогічної роботи
А. В. Пантелеймонов

“ _____ ” _____ 20__ р.

Робоча програма навчальної дисципліни

Основи археології помешкання та ландшафтної археології
(назва навчальної дисципліни)

032 історія та археологія
спеціальність (напря́м) _____

історичний
факультет _____

другий (магістерський)
рівень освіти _____

2018 / 2019 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою факультету

“15” червня 2018 року, протокол № 6

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Любичев М.В., докт.іст.наук, доцент, професор кафедри історії Східної Європи, завідувач Навчально-дослідною лабораторією Германо-Слов’янської археологічної експедиції

Програму схвалено на засіданні кафедри
Історії Східної Європи

Протокол від “5” червня 2018 року № 14

В. о. завідувача кафедри _____
В. М. Духопельников

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Програму погоджено методичною комісією
Історичного факультету

назва факультету, для здобувачів вищої освіти якого викладається навчальна дисципліна

Протокол від “8” червня 2018 року № 10

О. І. Тумаков
Голова методичної комісії _____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Основи археології помешкання та ландшафтної археології» складена відповідно до освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми підготовки

магістрів

(назва рівня вищої освіти, освітньо-кваліфікаційного рівня)

спеціальності (напрямку) 032 історія та археологія

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни – ознайомлення з археологією помешкання та ландшафтною археологією.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни: засвоєння інформації про основні поняття, розділи, методи археології помешкання та ландшафтної археології.

1.3. Кількість кредитів - 4

1.4. Загальна кількість годин - 120

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Нормативна / за вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
1 - й	-й
Семестр	
1 - й	-й
Лекції	
32 год.	год.
Практичні, семінарські заняття	
немає	год.
Лабораторні заняття	
немає	год.
Самостійна робота	
88 год.	год.
Індивідуальні завдання	
немає	

1.6. Заплановані результати навчання

Знання про основні методи та розділи археології помешкання та ландшафтної археології.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Археологія помешкання (Siedlungsarchäologie) та ландшафтна археологія (Landschaftsarchäologie) як розділи археології.

Визначення дисциплін. Їх оформлення у окремі розділи археології. Значення роботи Г.Янкуна «Вступ у археологію помешкання» (H.Jankuhn „Einführung in die Siedlungsarchäologie“). Значення терміна «Siedlungsarchäologie».

Зв'язок між археологією помешкання, ландшафтною археологією, геоархеологією (Geoarchäologie), археологією оточуючого середовища (Umweltarchäologie).

Розділ 2. Визначення культурного ландшафта та його генеза

Історико-політичне визначення. Географічне визначення. Емпіричне визначення. Ретроспективно-емпірична конструкція ландшафта.

Генеза культурного ландшафта: вплив людини, активне та пасивне регулювання, карта змін культурного ландшафта, маркер як характеристика культурного ландшафта. Антропогенний вплив на кожний елемент культурного ландшафта. Відсутність статичного стану або «природної рівноваги». Відсутність оцінок «добре» та «погано». Прийняття до уваги суб'єктивності археологічного дослідження. Протиріччя понять «ландшафт» та «природний».

Виникнення та розвиток культурного ландшафта у світлі досліджень з археології помешкання.

Розділ 3. Джерела та методи археології помешкання та ландшафтної археології

1. Джерела – загальний огляд: поселення, заселеність, поховальні пам'ятки, сліди сільськогосподарської діяльності, залишки видобування та обробки сировини, городища, святилища та жертвні місця, парцели, дороги та кордони, депоненти речей/скарби.

2. Палінологія, споро-пилковий профіль – можливості та обмеження. Грунтознавство та геоархеологія: фактори виникнення ґрунтів, стародавні поверхні під курганими насипами, торфовища, забруднення, озерні відкладення. Фосфатний аналіз.

3. Археологічна проспекція: збір підземного матеріалу, використання GPS та металошукача, обстеження лісів та лісосмуг. Використання даних аерофотозйомки, карт GOOGLE. Лазерне сканування місцевості (LIDAR). Буріння для вивчення ґрунтового профілю. Тотальна інвентаризація археологічних пам'яток – підґрунтя археології помешкання та ландшафтної археології.

4. Геофізична проспекція: геомагнетика, геоелектрика, георадар.

5. Робота з картами. Старі карти та аерофотосвітлин. Топографічні карти та військові карти, кадастрові карти. GIS. Топоніми та гідроніми.

6. Методи датування. Типохронологічне датування. Датування С

14. Термолюмінісценція. Стратиграфія: матриця Харріса (Harris-Matrix). Дендрохронологія та дендроекологія.

Розділ 4. Природні умови життєдіяльності людини

Необхідні копалини та ресурси: руда, мідь, залізо, цинк, золото, срібло, свинець, шлаки, пісок, вапняк, глина, каміння. Грунт. Ліс (будівельна деревина, пальне, деревинне вугілля, смола, дьоготь, полювання, пасовище, листя як корм тварин, мед). Вода (джерела та криниці, акведуки, зрошення, вода як енергія, водні шляхи сполучень, риба). Сіль. Зміни природних умов та їх вплив на поселенську діяльність.

Розділ 5. Поселення, шляхи сполучень, заселеність

1. Поселення: розміщення, поселення сільськогосподарського характеру, окремі поселення та групи поселень, об'єкти сільськогосподарського, промислового, ремісничого характеру на поселенні, укріплення, поселення ремісничого характеру, поселення міського типу, кельтські oppida, торгові місця та ремісничі центри раннього середньовіччя.

2. Використання потенціалу знахідок на поселенні: археологічний, природно-науковий, технологічний аналізи знахідок, археоботаніка та археозоологія, ґрунтознавство, мінералого-технологічне дослідження.

3. Лінії на ландшафті: парцели, дороги та шляхи, датування стародавніх шляхів та вулиць. Кордони як археологічна реконструкція.

4. Заселеність за поселеннями та поховальними пам'ятками. Заселеність за вичерпною інвентаризацією знахідок. Основні характеристики заселеності. Палеодемографія. Методичні можливості та межі дослідження заселеності у напрямі археології помешкання.

Розділ 6. Зв'язок археології помешкання/ландшафтної археології з вивченням соціальної структури, етнічних одиниць

Археологія помешкання/ландшафтна археологія та вивчення соціальної структури стародавнього населення. Можливості етнічної реконструкції на базі досліджень у галузі археології помешкання/ландшафтної археології

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
л		п	лаб.	інд.	с. р.	л		п	лаб.	інд.	с. р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Археологія помешкання (Siedlungsarchäologie) та ландшафтна археологія (Landschaftsarchäologie) як розділи археології.												
Разом за розділом 1	16	6				10						
Розділ 2. Визначення культурного ландшафта та його генеза												
Разом за розділом 2	26	6				20						
Розділ 3. Джерела та методи археології помешкання та ландшафтної археології												
Разом за розділом 3	26	6				20						
Розділ 4. Природні умови життєдіяльності людини												
Разом за розділом 4	26	6				20						
Розділ 5. Поселення, шляхи сполучень, заселеність												
Разом за розділом 5	16	6				10						
Розділ 6. Зв'язок археології помешкання/ландшафтної археології з вивченням соціальної структури, етнічних одиниць												
Разом за розділом 6	10	2				8						
Усього годин	120	32				88						

4. Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	немає	

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин
1	Виникнення та розвиток культурного ландшафта у світлі досліджень з археології помешкання.	5
2	Можливості етнічної реконструкції на базі досліджень у галузі археології помешкання/ландшафтної археології	5
3	Палеодемографія.	5
4	Грунтознавство та археологія	5
5	Археоботаніка та археозоологія	5
6	Археологічний аналіз знахідок на поселенні	5
7	Природно-науковий аналіз знахідок на поселенні	5
8	Технологічний аналіз знахідок на поселенні	5

9	Торгові місця та ремісничі центри раннього середньовіччя	5
10	Зміни природних умов та їх вплив на поселенську діяльність	5
11	Основні характеристики заселеності	5
12	Стратиграфія: матриця Харріса	5
13	GIS: визначення, можливості, значення	5
14	Археологія помешкання/ландшафтна археологія та вивчення соціальної структури стародавнього населення	5
15.	Заселеність за вичерпною інвентаризацією знахідок	5
16.	Кордони як археологічна реконструкція	5
17.	Дендрохронологія	4
18.	Дендроекологія	4
	Разом	88

6. Індивідуальні завдання

Не передбачено.

7. Методи контролю

Контрольна робота, іспит.

8. Схема нарахування балів

Поточний контроль	Залікова робота	Сума
Контрольна робота, передбачена навчальним планом		
40	60	100
	3 питання по 20 балів кожне	

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка	
	для чотирирівневої шкали оцінювання	для дворівневої шкали оцінювання
90 – 100	відмінно	зараховано
70-89	добре	
50-69	задовільно	
1-49	незадовільно	не зараховано

9. Рекомендована література

Основна література

- Aston M., Rowley T. Landscape Archaeology. An Introduction to Fieldwork Techniques on Post-Roman Landscape. - London-Vancouver, 1974.
- Trachsel M. Ur- und Frühgeschichte. Quellen, Methoden, Ziele. - Zürich, 2008.
- Jankuhn H. Einführung in die Siedlungsarchäologie. - Berlin-New York, 1977.
- Steuer H. Landschaftsarchäologie//Reallexikon der Germ. Altertumskunde. - Berlin-New York, 2001. - 17.-S.630-634.
- Haupt P. Landschaftsarchäologie. Eine Einführung. - Darmstadt, 2012.
- Коробов Д.С. Основы геоинформатики в археологии. - М., 2011.
- Мартынов А.И., Шер Я.А. Методы археологических исследований. - М., 2002.

Допоміжна література

- Biel J., Klonk D. Handbuch der Grabungstechnik. - Stuttgart, 1998.
- Birks H.J.B. The Cultural Landscape. Past, Present and Future. - Cambridge, 1989.
- Wagner G.A. Einführung in die Archäometrie. - Heidelberg, 2007.
- Slotta R. Einführung in der Industriearchäologie. - Darmstadt, 1982.
- Eggert M.K.H. Prähistorische Archäologie: Konzepte und Methoden. - Tübingen-Basel, 2008.
- Trachsel M. Ur- und Frühgeschichte. Quellen, Methoden, Ziele. - Zürich, 2008.
- Винокур І.С., Телегін Д.Я. Археологія України. - К., 1994.
- Археология и естественные науки. - М., 1965.
- Archaeological Method and Theory: an Encyclopedia. - New York, 2000.

10. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

Сайт Германо-Слов'янської археологічної експедиції ХНУ імені В.Н.Каразіна: gsae.karazin.ua

Шкала оцінювання

Знання студентів оцінюється як з теоретичної, так і з практичної підготовки за такими критеріями:

– "відмінно" – студент міцно засвоїв теоретичний матеріал, глибоко і всебічно знає зміст навчальної дисципліни, основні положення наукових першоджерел та рекомендованої літератури, логічно мислить і будує відповідь, вільно використовує набуті теоретичні

знання при аналізі практичного матеріалу, висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем, демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок;

– "добре" – студент добре засвоїв теоретичний матеріал, володіє основними аспектами з першоджерел та рекомендованої літератури, аргументовано викладає його; має практичні навички, висловлює свої міркування з приводу тих чи інших проблем, але припускається певних неточностей і похибок у логіці викладу теоретичного змісту або при аналізі практичного;

– "задовільно" – студент в основному опанував теоретичними знаннями навчальної дисципліни, орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, але непереконливо відповідає, плутає поняття, додаткові питання викликають невпевненість або відсутність стабільних знань; відповідаючи на запитання практичного характеру, виявляє неточності у знаннях, не вміє оцінювати факти та явища, пов'язувати їх із майбутньою діяльністю;

"незадовільно" – студент не опанував навчальний матеріал дисципліни, не знає наукових фактів, визначень, майже не орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, відсутні наукове мислення, практичні навички не сформовані.